

OBLICI PASTORALA U MARIJANSKIM SVETIŠTIMA

Tadej VOJNOVIĆ

A. PASTORAL MARIJANSKIH SVETIŠTA

Temeljno je pitanje koje na samom početku treba postaviti: da li svetište ima svoj pastoral ili je ono samo prostor najrazličitijeg pastoralnog zbivanja pojedinih grupa koje onamo dolaze?! U tom bi slučaju ono djelovalo samo kao „iznajmljivač prostora i prostorija” u kojima bi svaka grupa za sebe uređivala svoj program. Često puta, u najviše slučajeva i u većini naših svetišta, to je tako. Sve se odvija po nekoj stihiji, dugogodišnjoj običajnosti i navici. Za sada još ne možemo govoriti o organiziranom pastoralu naših svetišta ni s obzirom na sadržaj ni s obzirom na oblike.

Po riječima pape Ivana Pavla II, svetišta su povlaštena susretništa sve čistije i čistije vjere koja vjernike privodi Kristu. Tu je razlog da treba s velikom pažljivošću i pastoralnom revnošću poraditi oko pastorala marijanskih svetišta. Ta velika i toliko potrebna obnova za sva naša marijanska svetišta trebala bi ići u dva pravca: trebalo bi pronaći prikladan način *evangelizacije* za one koji su „daleko” a tu ih je dovela radoznalost, turizam, prijatelji i sl., i u drugom pravcu, a to je po Papinim riječima suvremeni i prijeko potrebni *pastoral* marijanskih svetišta. O problemima oko evangelizacije bilo je malo prije govora (o. Zvonimir Bono Šagi), a kad govori o pastoralu marijanskih svetišta, tada kao program obnove Ivan Pavao II. predlaže sljedeće:

- 1) organiziranje primijenjene liturgije,
- 2) ustrajno propovijedanje,
- 3) zdrava i cjelovita kateheza,
- 4) posebna briga za posluživanje sakramenta pokore,
- 5) razborito pročišćavanje eventualnih patvorenih oblika religioznosti,
- 6) prikladna susretništa za još nepotpune kršćane, pa i za tzv. „daleke”,
- 7) poraditi da marijanska svetišta budu mjesta animacije pravog i svestranog kršćanskog karitasa i kršćanskog angažmana za svijet.

Koliko je od tih Papinih prijedloga obnove prisutno u našim marijanskim svetištima?

S obzirom na *ciljeve* koje bi morao postići pastoral marijanskih svetišta, moram istaći barem slijedeće: kao temeljnu vrijednost morao bih prisutnima posvijestiti da su narod Božji i stvoriti komunitarno ozračje eklezijalnog prepoznavanja. Svetište bi trebalo omogućiti živo iskustvo crkvenosti. Da bi se to postiglo, uvelike doprinosi prepoznavanje i povezivanje pojedinih grupa ili župnih zajednica koje istodobno borave u svetištu, prisutnost mjesnog biskupa, izraženo zajedništvo svih prezbitera, kao i prepoznavanja drugih crkvenih službi koje vrše laici (katehisti, svirači, odgovorni za bolesnike, karitas, djecu i sl.). Hodočašće uz ovu identifikaciju komunitarne svijesti mora biti i duhovna obnova usmjerena na obnovu vjere, obraćenje života i intenzivnije uključivanje u život i poslanje Crkve u svijetu. U funkciji toga propovijed mora hraniti i tumačiti vjeru i poticati na obraćenje, a ne podilaziti jeftinim osjećajima, tome se pridružuje sakrament pokore kao očitovanje vjere i obraćenja. Svoju kulminaciju hodočašće treba doseći u slavljenju euharistije. Velika napast hodočašća u marijanska svetišta jest pretvaranje čitavog događaja u turizam, tj. da se u najkraćem obliku obavi ono prijeko potrebno, a većina vremena posvećena je onome što pojedino hodočasničko mjesto nudi kao razonodu i turistički ugođaj. Stoga pastoral svetišta treba biti tako uređen da do toga ne dođe, već da temeljno boravljenje i prostor zadržavanja bude samo svetište i njegovi prostori, a to svakako u sebi uključuje veću pastoralnu ponudu negoli je to ova dosadašnja!

Da bi što uspješnije bili postignuti ti ciljevi, pastoral svetišta mora računati i na slijedeće okolnosti:

1) sastav onih koji su došli na hodočašće, i to kako s obzirom na starosnu dob (mladi, djeca, odrasli, bolesnici i dr.) tako i na različite razine pripadanja Crkvi, različitu iniciranost, pa su potrebni mnogi oblici naviještanja,

2) motive koji su ih doveli u svetište, kao i njihova očekivanja

3) vrijeme koje hodočasnici imaju na raspolaganju (danas je to redovito 1 dan, rjeđe vikend), te u određeni kvantum vremena smjestiti pastoralno služenje.

Sve to govori u prilog nekih imperativa koji se nužno nameću kako iz poslušnosti učiteljstvu Crkve tako i iz konkretnih potreba pastoralna svetišta. Prije svega, svako svetište treba imati svoj pastoralni program. On treba sadržavati razrađene pastoralne aktivnosti za pojedine tipove hodočašća. Uprava svetišta trebala bi surađivati s pojedinim župama koje isti dan najavljuju svoje hodočašće usklađujući glavni program s programima pojedinih grupa i međusobno povezujući pojedine grupe. Jasno da to pretpostavlja i živu suradnju župa i pojedinih grupa sa svetištem.

B. POSEBNI OBLICI PASTORALA

Osim ovog što je rečeno općenito o pastoralu marijanskih svetišta, potrebno je osvrnuti se na posebne oblike pastoralnih aktivnosti prisutnih u našim svetištim. To su: slavljenje euharistije, slavljenje sakramenta pokore, marijanska propovijed i propovijedanje u svetištu općenito, križni put i pučka pobožnost. Ti oblici pasto-

ralnih aktivnosti uglavnom postoje u svim našim marijanskim svetištima, predviđa ih i papa Ivan Pavao II, pa se želimo kritički na njih osvrnuti s eventualnim prijedlozima za njihovu još veću djelotvornost.

1) SLAVLJENJE EUHARISTIJE

Temeljni događaj hodočašća i prebivanja u svetištu treba predstavljati slavljenje euharistije. Stoga će pastoralno nastojanje najprije ići za tim da euharistija dođe u središte hodočasničkog događanja, „prementalirati“, ako je potrebno, mentalitet hodočasnika kako se ne bi dogodilo da slavljenje euharistije bude samo jedna od „točaka“ hodočasničkog dnevnog reda, možda čak po doživljaju i rubna. Pastoral euharistije mora pomoći u shvaćanju da se svi hodočasnički putovi, svi napori, vrhunac doživljaja i pobožnosti „učvoruju“ u euharistiji, k njoj vode i u njoj nalaze svoje puno ostvarenje. Euharistija je mistagoški vrhunac hodočasničkog iskustva. U tom hodočasničkom slavljenju euharistije moraju doći do izražaja i postati prepoznatljive sve njezine dimenzije kako bi njezina učinkovitost bila maksimalna – i to je prvi zadatak pastoralne brige oko euharistije! Tu prije svega mora biti prepoznatljivo *otajstvo zborovanja*, vjerom zahvaćeno zborovanje koje otkriva prisutnost Uskrsnuloga, Duha koji zajednicu sabire i od nje čini Crkvu (Duh je forma Crkve!). Upravo hodočasničko euharistijsko zborovanje, budući da je velezborovanje, ima povlaštenu šansu da to na poseban način posvijesti. Mora biti prepoznatljiv *temeljni sadržaj* euharistije, a to je događaj, sastanak u kojem proslavljeni Krist skupa sa svom svojom braćom (svojim tijelom) dolazi pred svojega Oca prinoseći sebe, svoj život i živote svih koji se tu ujedanjuju. Tu treba doći do izražaja vršenje samog spomen-čina, *geste Isusove posljednje večere* i prepoznati njegovu aktualizaciju: On, Isus, sada lomi kruh svojoj zajednici te se kroz euharistijske znakove najintimnije s njima povezuje, što se događa u pričesti. Sve to ukazuje na činjenicu da pastoral euharistije, želi li ostvariti sve ove ciljeve, ima i te kako mnogo posla, jer se bez pomnih pastoralnih intervencija vrlo brzo sve to pretvara u „misnu gužvu“ koja radi nestrpljivošću, monotonijom, dosadom, koju ne može spasiti pozivanje na djelovanje „ex opere operato“. Stoga treba pomno izabrati i rasporediti oblike koje za slavljenje euharistije predlaže Crkva i po njima je i te kako moguće ostvariti pravi i učinkovit doživljaj i dinamiku euharistijskog slavlja. Ti su oblici i mogućnosti pastoralne intervencije mnogostruki, daju mjesta velikoj kreativnosti i neposrednosti, ali nažalost jednako su tako i neiskorišteni. Već unaprijed bi bilo dobro za naša svetišta razraditi pojedine tipove i profile slavljenja euharistije, a svetište bi trebalo imati razrađen liturgijski program s različitim varijantama (velike grupe, euharistija na otvorenom, u svetištu, za pojedine župe, specifične grupe), ali u najviše slučajeva svetište takav program, nažalost, nema. Ako je potrebno, organizaciju euharistijskog slavlja treba započeti još kod kuće, staviti se u vezu sa svetištem, vidjeti koje mogućnosti ono nuđa, što dotična župa ili zajednica može pridonijeti. Ovo osobito vrijedi kada se priprema veliko zajedničko euharistijsko velezborovanje u kojem sudjeluje više župa ili biskupija i sl. I sve se to mora učiniti i predvidjeti na vrijeme jer su improvizacije često nespretne i neuspješne. Usudujem se reći da nam je slavljenje euharistije u našim svetištima slaba

strana. Često su te euharistije anemične, bez dinamizma, svedene na nužnu rubricistiku. Ono što od dinamike susrećemo, često je pozdrav župnika na početku, posebna molitva vjernih, spontana ili sastavljena za tu zgodu, prikazna procesija i na kraju oglasi za pojedine grupe. Veći su dinamizam i prilagodjenije euharistije do sada dolazile od pojedinih specifičnih manjih grupa (npr. studenti, omladina, pojedine grupe duhovnih vježbi i sl.). Za bolje razumijevanje euharistije u marijanskim prošteništima vrlo je vrijedan rad dr Antuna Benvina, *Idealna euharistija u marijanskim prošteništima*, BS 1983, br. 2–3. Ovdje smo nastojali naglasiti pastoralni vid problema.

2) PROPOVIJEDANJE U SVETIŠTIMA

Na prvi pogled odgovor je jednostavan: to treba biti marijanska propovijed. No upravo s tim u vezi postavlja se temeljno pitanje: kakva je Marija prisutna u propovijedima naših svetišta? Da li je to Marija kakvu nam je predstavljaju Evanđelja i Djela apostolska, da li je to Marija II. vat. sabora kako je očituje VIII. glava dogmatske konstitucije *Lumen gentium*, i konačno, da li je to Marija kakvu ocrtava „*Marialis cultus*” pape Pavla VI? Koliko u svojem propovijedanju držimo pred očima smjernicu upravo spomenutog dokumenta: „U štovanju koje se iskazuje Djevici treba pozorno držati pred očima također sigurne i provjerene rezultate znanosti o čovjeku. To će pripomoći da nestane jedan od uzroka nelagodnosti koja se osjeća na području štovanja Gospodinove majke, to jest raskorak između nekih elemenata toga štovanja i suvremenih antropoloških poimanja te duboko izmijenjene psiho-sociološke stvarnosti u kojoj žive i djeluju ljudi našeg vremena. Zapaža se kako je teško uklopiti sliku Djevice, kakva se ukazuje iz nekih pobožnih knjiga i knjižica, u životne uvjete današnjeg društva, a posebno one suvremene žene...” (MC br. 34). U isto vrijeme treba u propovijedanju imati pred očima temeljne smjernice koje daje „*Evangelium nuntiandi*”. Temeljni sadržaj propovijedanja u marijanskim svetištima treba biti misterij Krista i to cjelovito naviješten, u kojem se Marija ukazuje kao „službenica Gospodnja” i „Majka Gospodinova”, znači u funkciji Kristova misterija. Istrgnuti je iz tog temeljnog konteksta znači dvostruko osakaćenje i to kako za Mariju tako i za Kristov misterij.

Moramo nažalost reći da su marijanske propovijedi u našim svetištima često upravo u znaku gornjih nedostataka. Često su to propovijedi koje toliko uzdižu lik Marije, da se njezina uloga čini isključiva i jedino posrednička u djelu spasenja, iščezava središnji lik Krista, jedinog posrednika i njegovog jedinstvenog spasiteljskog djela. Nekada su to propovijedi koje na jeftin, sentimentalni način podilaze osjećajima ljudi, primitivne, „sklepane” od nekoliko međusobno nespretno povezanih naivnih primjera s lošom parenezom. U našim svetištima susrećemo i tzv. misijske propovijedi, koje također boluju od nedostatka navještaja Kristovog misterija, a bave se tematikom psovke, abortusa, molitve, počinka u nedjelju i redovitog polaska na misu. Imam dojam da smo često kod pučkog propovijedanja zarobljeni krivom slikom o ljudima koji nas slušaju, gledamo ih kao priprost svijet, neuk i neupućen, zaboravljajući kod toga progresivni proces urbanizacije koji da-

nas zahvaća i posljednje selo, prisutnost radija i televizije u svakoj kući, već dugo obavezno srednje školovanje i dr. Razina svih tih ljudi kojima naviještamo daleko je viša nego mislimo, pa su i veći njihovi zahtjevi, a i zahtjevi koji se u pastoralu propovijedanja postavljaju pred propovjednike.

Uz cjelovit navještaj Kristova otajstva potrebno je i te kako računati na semantički problem i kulturnu šifru kako bi se navjestiteljska riječ mogla što konkretnije utjeloviti u srcima ljudi kojima je upućena. Takva propovijed mora biti *evangelizacijska* te mora trajno računati na velik broj onih koji ili nisu inicirani, ili su to nepotpuno, pa ih je ovamo dovela radoznalost, njihovi prijatelji, želja za turističkim provodom ili neki drugi motivi koji nisu autentično vjernički. Sadašnji papa izričito želi da naša svetišta postanu prikladna susretništa za još nepotpune kršćane, pa i za tzv. „daleke“. Naše propovijedi često takve oštro šibaju i osuđuju. Propovijedi također trebaju biti *kerigmatske, svjedočničke, navjestiteljske*. Propovjednik ne smije nastupati kao naručeni (naša svetišta nekada za proštenjarsku sezonu naručuju propovjednike!), kao onaj koji samo iznosi određene pobožne sadržaje, već je on prvenstveno navjestitelj i svjedok koji govori iz svojeg uvjerenja i svoje vjere. Ako je propovijed unutar euharistijskog slavlja, ona mora imati sve oznake *homilije*, mora poštivati riječ Božju koja se upravo čitala, nju razlagati i tumačiti, te obavezno uključiti mistagoški moment i pokazati kako se naviješteno upravo otajstveno događa u samom euharistijskom zborovanju.

3) SAKRAMENT POKORE

„Uglavnom na svim hodočasničkim mjestima u nas ljudi se masovno ispovijedaju. Od te činjenice najčešće polazimo u prosuđivanju hodočašća i argumentiramo njome u isticanju vrijednosti hodočasničkog tipa pastorala... U prosudbama prevladava masovnost kao vrijednosni kriterij.“ To je citat iz prikaza o. Bone Zvonimira Šagija, Sakrament pokore u sklopu hodočašćenja, BS 1983. br. 2–3. Smatram taj rad nezaobilaznim u razmišljanju o pastoralu sakramenta pokore. Činjenica je da se ljudi još uvijek masovno ispovijedaju, iako smatram da taj broj sve više opada i to iz dva razloga: učestalost pokorničkih slavlja ili kvalitetnijih ispovijedi u samoj pojedinačnoj zajednici, župi, pa nema potrebe ispovijediti se u svetištu, već samo slaviti euharistiju i pričestiti se, a drugi je razlog općeniti pad učestalosti ispovijedanja. Ispravna je distinkcija o. Bone Šagija da se u svetištima ljudi ispovijedaju, ali se ne slavi sakrament pomirenja. Od obnovljenog Reda pokore, tu često nije prisutno ništa (nijedan od tri oblika što ih obnovljeni obred predviđa) osim nove formule odrješenja. Ispovijedanje je serijsko, djeluje često poput pokretne trake, a po svojem sadržaju bliže je kazuističkoj samooptužbi negoli radosnom obraćenju i iskustvu pomirenja.

To je usko povezano i s *motivima* koji gibaju ljude prema ispovjedaonici: svetište je mogućnost da se ispovijed obavi anonimnije nego u vlastitoj župi zbog velikog broja sasvim nepoznatih ispovjednika, gužve, skrivenosti u masi, brzine kojom ispovjednik ispovijeda, pa se na taj način olakšava mukotrпно i kazuističko iskazivanje grijeha. Čest je razlog i nagovor roditelja ili bračnog druga, osobni zavjet,

ponekad misionarska propovijed, ili osobno obraćenje koje je pojedinac već donio u svetište pa ga tu želi očitovati i rasteretiti svoju savjest.

Pastoral sakramenta pokore u našim se svetištima nalazi pred velikim zadacima. Treba prije svega mijenjati mentalitet i shvaćanje sakramenta pokore, od pukog ispovijedanja treba u duhu crkvenih smjernica postati slavljenje sakramenta, a to traži premještanje naglaska s kazuističke samooptužbe na radost pomirenja, susreta s Ocem snagom Kristovog otkupiteljskog čina, jedno novo iskustvo koje onda postaje poriv naviještanja osloboditeljskog djela Božjeg! Iako Red pokore ne predviđa radikalne zaokrete, daje velike mogućnosti pastoralne obnove. Prije svega sakrament se ne bi smio slaviti bez minimalne *službe riječi*, a Obnovljeni red pokore predviđa je i za pojedinca. Bilo da se organiziraju prostori u kojim će se služba riječi vršiti (za to treba osposobiti posebne animatore) za sve one koji žele pristupiti sakramentu pokore, bilo da se ona čini preko razglasa trajno ili povremeno dok se ljudi ispovijedaju (jer dok se 20-ak njih ispovijeda, 500 čeka i može sudjelovati u službi riječi). *Pokornička bogoslužja* su u svetištu rijetka, tj. ukoliko ih nudi svetište, a više su plod organizacije pojedinih grupa ili župa. Ako pojedina grupa ili župa dolazi na hodočašće pješice, može se *slavljenja sakramenta pokore urediti na samom putu*. Na sabirnom mjestu ili na prvom zaustavnom mjestu obavi se služba riječi, poticaj na obraćenje života, ispit savjesti, a putem je prigoda da svatko osobno svoje obraćenje izrazi ispovijedajući svoje grijeh. Posljednja postaja pred ulazak u svetište može biti mjesto zahvaljivanja, slavljenja i radosti, pa sam ulazak započinje euharistijom! Takav način predviđa više svećenika na samom putu. Na studentskim hodočašćima imali smo višegodišnju takvu praksu. Red pokore predviđa, i *kolektivno odrješenje* ako to pastoralna situacija traži, uza sve uvjete i preduvjete kako su tu nabrojani. Mislim da bi i na to trebali računati usprkos fobijama koje u vezi s time vladaju, jer treba razmisliti da li je u prednosti dobro obavljeno pokorničko slavlje uz kolektivno odrješenje ili serijski obavljena pojedinačna ispovijed od jedne minute!? Takvo odrješenje, koliko mi je poznato, još nikada ni u jednom našem svetištu nije bilo podijeljeno, a možda su za njega postojali uvjeti koje predviđa obnovljeni Red pokore. U pastoral svetišta spada i briga za *dovoljan broj i kvalitetu ispovjednika*, kao i osiguranje prikladnog prostora u obliku klasičnih ispovjedaonica ili u obliku malih sobica za razgovor, kako to predviđa Red pokore. Trebalo bi se pobrinuti da se ne izgubi *komunitarni vid* pokore, pa i kod onih koji se anonimno privatno ispovijedaju, možda da se nakon toga saberu na neko prikladno mjesto i jače dožive, u nekom prikladnom obliku, pomirenje s Crkvom koja ih prima u puno zajedništvo. Problematika je velika, a isto tako veliki i zadaci koji stoje pred pastoralom sakramenta pokore.

4) PUČKA POBOŽNOST

Temeljna odlika svih naših svetišta jest pučka pobožnost, bilo da se obavlja pod vodstvom svećenika, kao križni put, litanije i sl., bilo privatno. Naša pučka pobožnost u svetištima različitog je karaktera i motiva. Tu treba spomenuti ekspijatorni karakter u smislu naknade za grijeh u što je uključeno već pješače-

nje, pa hod na koljenima, često sve povezano i s drugim oblicima pokore (post, apstiniranje od vode i dr.). Karakteristično je u sklopu toga i davanje veće milostinje, paljenje svijeća i sl. Svi ti čini često su u službi prozbenih pobožnosti ili zavjeta. Od molitava koje se tu mole, jedan je (manji) dio onih spontanih, osobnih, a drugi je formularni oblik molitve, u kojem se upotrebljavaju određeni oblici kao Očenaš, Zdravo Marijo, krunica, rjeđe litanije. „Evangelium nuntiandi” Pavla VI. osvrćući se na pučku pobožnost (br. 48), vidi u njoj oblik evangelizacije, posebni način traženja Boga i vjere, izraz žedi za Bogom, školu velikodušnosti i žrtve, strpljivosti, predanosti i otvorenosti za druge, pomoć za snažan doživljaj Boga.

Pastoral pučke pobožnosti treba biti usmjeren (po riječima Ivana Pavla II.: govor u meksičkom svetištu Zapopani, 31. siječnja 1979.) po pastirima tako da oni vode, podupiru po potrebi i pročišćavaju pučku pobožnost. Kad se govori o marijanskoj pobožnosti, tada po Papinim riječima ona nipošto ne smije zasjeniti nezamjenjivo i jedinstveno posredništvo Kristovo. Marija u pučkoj pobožnosti mora biti ona ista koju smo ocrtali u iznošenju pastoralna propovijedanja. Osim toga pastoral pučke pobožnosti treba nastojati da se ona sve više ispunja biblijskim sadržajem, a po EN mora se ispravno usmjeravati naročitom pedagogijom jer je sklona izobličenoj vjere, praznovjerju, neosobnoj vjeri, magijskom mentalitetu, pa može ugroziti i samo crkveno zajedništvo.

Osobit predah pučkih pobožnosti jest slobodno poslijepodne u svetištu kad liturgijske funkcije miruju. U to se vrijeme obično stavlja organizirani križni put ili privatna pobožnost. Kad se govori o križnom putu, ističemo kako bi bilo dobro mijenjati obrasce za nj, teološki dotjerati postojeći najrašireniji obrazac, a pastoralno je vrijedno organizirati ga i na druge dinamičnije načine, npr. da svaka grupa ili župa obradi po jednu postaju, da bude kombiniran meditacijom, molitvom, pjesmom, prepušten i određenoj spontanosti i kreativnosti. Za velike grupe svakako bi trebalo osigurati razglas zbog vrlo loše komunikacije u dugoj koloni, prekidanja kontinuiteta, što dovodi do slabljenja pobožnosti, rastresenosti, rasipanja začelja procesije. Hvale je vrijedno postavljanje XV. postaje – Isusovog uskrsnuća koje je punina Kristovog otkupiteljskog djela, pa ljudi s Kalvarije odlaze s nadom, a ne žalošću nad Isusom.

Bilo bi dobro kad bi uprava svetišta s više pastoralne organiziranosti prišla tom hodočasničkom poslijepodnevju jer bi se na taj način povećao boravak u svetištu na račun boravka po gostionicama ili drugim rekreativnim centrima. Za to hodočasničko poslijepodne trebalo bi biti više ponuda i mogućnosti: križni put, meditacija, klanjanje, biblijski susret, mogućnost neke tribine ili razgovora, a sve bi trebalo završiti tradicionalnim „opraštanjem” u svetištu i organiziranom povratku.

C. ZAKLJUČAK

Sva su naša svetišta šansa već i zato što su velika sabirališta ljudi. Osim toga ljudi dolaze s osjetnim očekivanjem i nadom da će se s njima i njima nešto lijepog dogoditi. Zato su ta zborovanja u našim svetištima prigoda za pravu evangelizaciju,

revitalizaciju vjere, pomirenje s Bogom i Crkvom, pravi doživljaj crkvenosti. Ali baš zato sva naša svetišta traže velik pastoralni angažman, koji je kod nas često još u „kamenom dobu”, prepušten stihiji mase i ustajalih, često neefikasnih pastoralnih oblika. Još smo daleko od toga da se u njima događa pastoral kako ga je zacrtao sadašnji papa Ivan Pavao II. i što se tiče načina i što se tiče svih oblika pastoralnog djelovanja. Kada će naša svetišta postati i mjesta prave kateheze, mjesta animacije pravog, svestranog kršćanskog karitasa? Kada će ona postati snažnim poticajem kršćanskog angažmana za svijet? Smatram da su svetišta na poseban način kairós našeg pastoralnog djelovanja!

Tekstovi kojima sam se služio:

Dogmatska konstitucija LUMEN GENTIUM (VIII)

Apostolski nagovor EVANGELIUM NUNTIANDI Pavla VI.

Apostolska pobudnica MARIALIS CULTUS Pavla VI.

Apostolska pobudnica CATECHESI TRADENDAE Ivana Pavla II.

Mgr. Donze, LE PELERINAGE, DEMARCHE D'EGLISE, La documentation catholique 1982, num. 1835

Zvonimir B. Šagi, Sakrament pokore u sklopu hodočašćenja, BS 1983. br. 2–3

Anton Benvin, Idealna euharistija u marijanskim prošteništim, BS 1983. br. 2–3

Bonaventura Duda, Marijina svetišta u obnovi i misiji Crkve, Marijin Trsat, 1979. br. 4 i 1980. br. 1

Bonaventura Duda, Prošteništa Marija Bistrica, pokušaj teoloških prosudbi, Bogorodica u hrvatskom narodu, str. 245.